

УДК 321.64:001

АВТОРИТАРНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

Геннадій Шипунов

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки
бул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: gennadijshipunov@yandex.ua*

Необхідність теоретично послідовного та емпірично адекватного аналізу авторитарних політичних режимів вимагає формування ефективної дослідницької стратегії. З огляду на це, у статті проаналізовано і систематизовано головні підходи до концептуалізації авторитарних режимів. На цій основі виокремлено індикатори, які дають змогу ідентифікувати належність того чи іншого режиму до категорії авторитарних.

Ключові слова: автократія, тиранія, деспотизм, диктатура, авторитарний політичний режим, обмежений плюралізм.

У 1989 році з хвилею «оксамитових» революцій у Центральній Європі, а особливо після розпаду СРСР у 1991 році, в інтелектуальних колах усього світу стали поширеними настрої, які згодом отримали назву «демократична ейфорія» – віра в остаточну глобальну перемогу ліберальної демократії, яка, як здавалось тоді, не матиме жодних конкурентоспроможних ідеологічних проєктів. Однак вже за декілька років соціально-економічний та політичний розвиток так званих «молодих демократій» засвідчив якщо не повну їхню відірваність від ліберально-демократичних стандартів, то, принаймні, частковість або половинчастість у їхньому впровадженні та дотриманні.

На сьогоднішній день авторитарні політичні режими не втрачають своєї популярності у всьому світі. Так, за даними організації «Freedom House» у 2014 р. лише 88 країн світу (45% від загальної кількості країн) належить до категорії вільних (демократичних) режимів, тоді як решта 107 (55%), у тім числі й Україна, – до категорії невільних або частково вільних [7]. Усе це зумовлює необхідність та актуальність дослідження авторитаризму як типу політичного режиму, зокрема означення його характерних ознак.

Здавалося б, у цьому нема нічого складного: головне визначити індикатори демократичного режиму, а той політичний режим, який не відповідатиме їм, вважатиметься авторитарним. Однак такий підхід був би надто простим, однозначним та помилковим розв'язанням досить складної проблеми – що є протилежністю демократії. Більш логічно було б назвати той політичний режим, який не відповідає індикаторам демократичного режиму, недемократичним. Однак, це поняття не є чітким, оскільки зазвичай ототожнюється з недемократичними формами та методами реалізації політичної

влади, що небагато пояснює, не говорячи навіть про те, що це є тавтологією [1, с. 100]. Справу також ускладнює й те, що в літературі зустрічаємо різноманітні назви для окреслення цього типу режиму.

Так, за словами Дж. Сарторі, коли ставимо питання, чим, або яка, є «добра протилежність» демократії, то маємо великий вибір відповідей: тиранія, деспотизм, автократія, абсолютизм, диктатура, авторитаризм та тоталітаризм. На його думку, саме автократія є безперечно правильною (в семантичному плані) протилежністю демократії. Це поняття містить у собі елемент привласнення влади (як протилежність її передавання в процесі конкурентних виборів), а також її трактування як невід'ємної власності [5, с. 73].

Щодо авторитаризму, то ця категорія, за словами дослідника, доти не може бути доброю протилежністю для демократії, доки не розібратися з «авторитетом», оскільки надзвичайно широке та подвійне поняття авторитету розмиває поділ на системи демократичні та авторитарні. Водночас Сарторі не заперечує того, що авторитаризм є протилежністю демократії. Він лише зауважує, що це – не досить вдалий варіант такої протилежності. За його словами, наскільки авторитаризм можна з певністю означити як протилежність демократії, настільки треба уникати тлумачення цього поняття як її заперечення. Авторитаризм він визначає як політичну систему, що залишає мало (або взагалі не залишає) місця для свободи, яка найкраще підкреслює це поняття. Адже саме в контексті авторитету та свободи можна найкраще визначити «авторитаризм» як протилежність демократії [5, с. 84]. Відтак прийняття поняття «автократія» у якості повної та беззаперечної симетрії в дихотомії чи альтернативи демократії не змінює того факту, що їй також протиставляють авторитаризм та тоталітаризм.

На нашу думку, треба погодитись з тим, що хоча поняття авторитаризму дуже наближене до таких категорій, як тиранія, деспотизм, автократія, абсолютизм, диктатура, водночас воно має дещо відмінні конотації, які виникають з його іншого походження та характеру застосування.

Так, за словами американського дослідника А. Перлмуттера, у випадку з авторитаризмом скоріше йдеться про сутність влади та способи її реалізації, тоді як у варіанті з автократією та тиранією – про сутність правителя. Крім того, на відміну від цих форм урядування, авторитаризм виявляється передусім у сучасній епосі [3, с. 231]. Тобто, авторитаризм є сучасною формою тиранії або автократії. До речі, Дж. Сарторі також зауважує, що абсолютизм та автократія ввійшли до політичного лексикону (попри свої латинські або грецькі корені) лише від вісімнадцятого століття, тоді як авторитаризм та тоталітаризм є новими мовними втворами, які з'явилися напередодні Першої світової війни. Тому, за його словами, коли сьогодні виникає питання, що є протилежністю демократії, то відповідаємо: тоталітаризм або авторитаризм. Хоча зазвичай приймаємо, що саме тоталітаризм є найбільш повним запереченням демократії [5, с. 76].

Отже, не відкидаючи можливості аналітичного виокремлення автократії у якості «найкращої протилежності» демократії, ми зупинимось на дихотомії демократія – авторитаризм, де авторитаризм постає, зокрема, як сучасна форма автократії. Водночас треба погодитись з тим, що авторитаризм не є запереченням демократії, яким є ще одна її

протилежність – тоталітаризм. Це вимагає в контексті аналізу авторитаризму виділення тих критеріїв, які відрізняють його від тоталітаризму.

Як справедливо зазначає Дж. Меллой, як і багато інших категорій сучасної політичної науки поняття авторитаризму є достатньо контроверсійним. Воно має тривалу та досить заплутану історію в літературі з політичних досліджень [3, с. 229]. Предтечею доктрини авторитарного режиму прийнято вважати Наполеона Бонапарта [6, с. 121]. Однак, фактично, авторитарні режими були сформовані в Європі після Першої світової війни. Саме в працях деяких з лідерів цих режимів ми знаходимо нариси теорії авторитаризму, зокрема, в А. Салазара (Португалія) та Е. Дольфуса (Австрія).

Так, наприклад, австрійський канцлер представив в 1933 році свою концепцію авторитаризму, яка ґрунтується на шести тезах: 1) уряд як репрезентація держави повинен характеризуватися авторитетом; 2) метою авторитарного уряду є уніфікація різноманітних духовних та матеріальних народних інтересів; 3) авторитарне керівництво, яке здійснюється урядом, репрезентує цілу державу; 4) авторитет – це впорядкована влада, а не свавілля чи диктатура; 5) державна система повинна бути ієрархічною; 6) підтримка суспільства для державних інститутів має виростати з широкої сфери духовної свободи, а не з однорідного світогляду [6, с. 125]. Як бачимо, ця концепція має скоріше позитивну вимову, оскільки акцентує увагу на позитивних характеристиках авторитарної системи, яка постає у вигляді, свого роду, панацеї від різноманітних суспільних, політичних, економічних та культурних проблем.

І тут, звертаючись до історії виникнення авторитарних режимів в Європі, особливо у міжвоєнний період, на наш погляд, треба погодитись з Х. Лінцем, який, зокрема, зазначав, що авторитарні режими, створені після періодів активної демократичної участі, яка опинилась перед невіршеними суспільними проблемами, скеровують до аполітизму та апатії, що сприймаються змученими труднощами попереднього періоду громадянами з полегшенням [2, с. 304].

Сучасні підходи до концептуалізації авторитарних режимів вперше оформились у політичній науці в рамках теорій розвитку та модернізації, яка досягла популярності у 1950–60-х рр. у результаті роботи провідної групи політологів, об'єднаних у Комітет порівняльної політики Ради досліджень соціальних наук (*Committee on Comparative Politics of the Social Science Research Council*). Використовуючи структурно-функціональний підхід, ці теоретики розглядали всі суспільства як такі, що перебувають у стані транзиту від традиціоналізму до модерну. З цієї перспективи «демократія» є сучасною (модерною) системою правління, якій відповідає суспільство, що досягло певного рівня економічного та соціального розвитку. Тобто таке, де всі необхідні соціальні передумови для демократії були виконані. Згідно з цим підходом, політичні проблеми теоретичного та практичного плану з'являються саме тоді, коли суспільства перебувають в стані транзиту від традиційних до сучасних способів державної організації. Протягом перехідного періоду суспільства у своєму розвитку можуть відхилитися у негативні типи режимів – в певні види авторитаризму чи тоталітаризму. Треба зауважити, що у межах цього підходу негативний режим визначено передусім в

контрасті до позитивного типу – демократії. Тож, негативні типи режимів також пов'язані з модернізацією: тоталітаризм розглядався як негативний вияв сучасності, а авторитаризм – як вираз традиціоналізму, який мав поступово зникнути по мірі модернізації суспільств [3, с. 235].

Крім того, треба звернути увагу на те, що в основі цієї теорії лежить лінійний рух до сучасності (модерну), кінцевим пунктом якого може бути або позитивний (демократія), або негативний (тоталітаризм) полюс. Авторитаризм же став залишковою категорією режиму, що характеризував стан, в якому суспільства були змушені вийти з процесу модернізації в результаті їхньої неготовності, у тому числі економічної, до сприйняття та підтримки демократичних структур, які їм були штучно прищеплені. Як тоталітаризм, так і демократія розглядались в якості ідеальних типів, тоді як авторитаризм став категорією, якою позначали ті режими, що не відповідали жодному з ідеальних типів. До того ж різноманітні типи авторитарних урядів не піддавались аналізу у своїх власних категоріях, а скоріше розглядались як побічний продукт патологій демократії, які виявлялися на різних етапах транзиту [3, с. 236].

Однак вже у 1964 р. Х. Лінц у статті «Авторитарний режим: випадок Іспанії» піддав критиці такий підхід та висунув аргументи, які кинули виклик біполярному континууму, кінцями якого були демократія та тоталітаризм, а також обґрунтував необхідність осмислення специфічного типу режиму – авторитаризму. На основі аналізу іспанського досвіду Х. Лінц запропонував таку дефініцію авторитаризму, яка відрізняла цей режим від багатьох характерних ознак демократії та тоталітаризму: авторитарні режими – це політичні системи з обмеженим, невідповідальним перед суспільством політичним плюралізмом, без розробленої та провідної ідеології (але з характерною ментальністю), а також без інтенсивної та екстенсивної політичної мобілізації (за винятком окремих періодів свого розвитку). Це системи, в яких лідер або мала група здійснюють владу в межах формально нечітко визначених, але в дійсності цілком передбачуваних обмежень [2, с. 306]. Як бачимо, вчений вирізняє найсуттєвіші критерії, за допомогою яких можна ідентифікувати авторитарний режим. Відтак його визначення вважається найпридатнішим для емпіричних досліджень авторитаризму.

З огляду на те, що праця Х. Лінца справила великий вплив на подальші дослідження авторитарних політичних режимів, а його дефініція авторитаризму вважається класичною, зупинимось на детальнішому аналізі його підходу.

Тож, за словами дослідника, найхарактернішою ознакою авторитарних режимів є наявність плюралістичного елементу. Однак при цьому треба мати на увазі таке застереження: наскільки для демократії характерним є майже необмежений плюралізм, який знаходить своє вираження в інституціоналізованому політичному плюралізмі, настільки у випадку з авторитаризмом маємо справу з плюралізмом обмеженим. Причому ці обмеження можуть бути формальними або звичаєвими, нав'язаними менш або більш ефективно, звуженими виключно до політичних груп або ж розширеними на групи інтересів. Водночас важливим фактором є існування таких груп, що не були створені державою або їй підпорядковані, а які справляють певний вплив на політичні процеси. У цьому контексті Х. Лінц звертає увагу на те, що деякі режими заходять у цьому плані

настільки далеко, що інституціоналізують політичну участь обмеженої кількості груп або організацій, а іноді навіть стимулюють їхнє виникнення. Однак жодному сумніву не підлягає той факт, що кінцеве рішення про умови існування таких груп належить правлячій еліті.

Пояснюючи свою тезу про відсутність відповідальності політичного плюралізму в авторитарних режимах, дослідник наголошує, що правляча еліта не стає за посередництвом цих груп, навіть тоді, коли відстоює їхні інтереси, формально або/і фактично, відповідальною перед громадянами. Це є прямою протилежністю демократичних урядів, у яких політичні сили формально залежні від підтримки виборців. До того ж в авторитарних режимах наділені владою особи, репрезентуючи погляди різних груп та організацій, завдячують своїй позиції не стільки їхній підтримці, скільки довірі, яку має до них лідер правлячої еліти. Отже, вони мають свій електорат, який Х. Лінц називає потенційним, але, водночас, це не є ні єдиним, ні навіть найважливішим джерелом їхньої сили. Саме постійний процес докооптації лідерів є тим механізмом, завдяки якому різні сектори або організації стають учасниками системи [2, с. 315].

Наступним важливим критерієм дефініції Х. Лінца, який дає змогу не тільки ідентифікувати авторитарний режим, але й чітко відрізнити його від тоталітаризму, є відсутність в його рамках ідеології та наявність певного типу ментальності. В своєму розрізненні цих двох понять вчений посилається на німецького соціолога Т. Гейгера, згідно з позицією якого ідеології є розумовими системами, в більшому або меншому ступені інтелектуально доробленими та систематизованими, часто в писемній формі, інтелектуалами чи псевдоінтелектуалами, або, принаймні, за їхньої участі. Ментальні ж типи є способами мислення та відчуття більш емоційного, ніж раціонального плану. Вони є джерелом неписаних правил реагування на різні ситуації. За словами Х.Лінца, складно уявити ментальність як форму, яка зобов'язує, вимагає прийняття з боку правлячих та підлеглих. Певну ментальність складніше поширити серед мас та тлумачити її як тест лояльності владі, складно включити її до всезагальної системи освіти, вона рідше, ніж ідеологія, входить у конфлікт з релігією або наукою [2, с. 320].

З огляду на це, принциповим питанням для дослідника авторитарних режимів є: які властивості структури влади в таких режимах запобігають формуванню ідеології? На думку іспанського дослідника, складна коаліція сил, організацій, інтересів, політичних традицій, яка становить елемент обмеженого плюралізму, вимагає застосування з боку правлячої еліти спільного мінімального символічного пункту віднесення тієї коаліції. У такий спосіб відбувається нейтралізація максимальної кількості потенційних опонентів в процесі набуття влади (в ситуації відсутності сильно мобілізованих прибічників). Окрім того, розпливчаті межі ментальності стирають лінії поділів в рамках самої коаліції, забезпечуючи вищому керівництву лояльність з боку різних її груп. Відсутність конкретних та безпосередньо сформульованих вимог також полегшує адаптацію до несприятливого оточення, особливо у випадку авторитарних режимів, які перебувають у сфері впливу західних демократій.

Однак за відсутність ідеології ці режими, за словами Х. Лінца, платять певну ціну: це обмежує їхню здатність до мобілізації з метою створення психологічної атмосфери та емоціональної ідентифікації мас з режимом. Легітимізацією влади, таким чином, є сила, а від підлеглих вимагається лише уникнення будь-яких дій скерованих проти правителів. Тож, на відміну від тоталітарного режиму, який вимагає активної участі підлеглих у своїй підтримці, політична участь в авторитаризмі є не тільки обмеженою, а й непотрібною. Це знову ж таки виникає через відсутність вимоги ідеологічної ідентифікації, що зменшує кількість потенційних активних прибічників та опонентів [2, с. 317].

Щодо опонентів, то обмежений плюралізм авторитарних режимів та змінний вплив, який толеровані плюралістичні компоненти системи справляють на його політику в різні періоди, призводять до виникнення складних взірців напівопозиції та псевдоопозиції щодо режиму. Іноді в межах деяких авторитарних режимів створюються також умови для виникнення паралегальної опозиції, яка служить прикриттям для опозиції нелегальної. Існування такого роду опозиції, а також відносно велика автономія різноманітних організацій в умовах обмеженої свободи, призводить, як зауважує Х. Лінц, до складних процесів з далекосяжними результатами для суспільства та його політичного розвитку. Лібералізація авторитарних режимів може зайти далеко, але без зміни природи режиму, без інституціоналізації політичних партій вона може виявитися неповною. Саме тому треба пам'ятати, що обмежений плюралізм, процеси лібералізації, а також існування толерованої опозиції, за відсутності інституціоналізованих каналів політичної участі та впливу опозиції на маси, дає змогу чітко розмежувати режими авторитарні та демократичні [2, с. 323].

У подальшому в науковій літературі, у тому числі під впливом праць Х. Лінца, склалося щонайменше три основні підходи до дослідження авторитарних режимів: культуральний, економічний та політичний.

Перший з них розглядає авторитаризм як результат неприйняття суспільством, з огляду на традиції, культуру, цінності, чужих демократичних структур, які були штучно йому нав'язані. Однак один із головних недоліків цього підходу, на думку Дж. Меллоя, фіксується у питанні: якщо всі традиційні культури були переважно авторитарними, то як вийшло, що сьогодні деякі з них є модернізованими формами авторитаризму, інші – неопатрімоніальними, а треті – демократичними [3, с. 237]?

Економічний підхід підкреслює соціо-економічні фактори, які лежать в основі розуміння та пояснення різних форм тоталітарних та авторитарних режимів. У цьому плані найбільш систематичною та теоретично багатою роботою вважається праця Г. О'Доннелла «Модернізація та бюрократичний авторитаризм: дослідження політики Південної Америки» (1973), в якій він обґрунтовує тезу про те, що успішна модернізація в контексті залежного капіталістичного розвитку продукує високомодернізовану форму авторитаризму, а не демократію.

У рамках суто політичного підходу розрізняють декілька підтипів. Один з них бере початок від праці С. Гантінгтона «Політичний порядок в суспільстві, що змінюється» (1968). Вчений розглядає «кризу транзиту» від традиційного до модерного

суспільства як джерело «політичного занепаду» традиційних інститутів, що призводить до «преторіанської ситуації», за якої соціальні конфлікти залишаються нерозв'язаними. Така «гоббсівська» ситуація створює візію необхідності залучення військових до влади та створення режиму орієнтованого на силове впровадження порядку. Ще один підтип цього підходу фокусує увагу переважно на таких питаннях: чому демократичні або квазідемократичні режими перетворюються на авторитарні. У цьому контексті Х. Лінц та А. Степан наголошують, що необхідно зосередитись на суті вибору, який в момент кризи зробили (чи не зробили) політично важливі індивідууми або групи. У межах іншої варіації зазначеного підтипу обгрунтовано тезу, щоправда з посиланням переважно на приклад Латинської Америки, про те, що президентська система правління підвищує ймовірність виникнення авторитарного режиму. І саме тому наголошено на перевагах парламентської системи, яка запобігає авторитарним тенденціям [3, с. 242].

Попри існування декількох різних підходів, у рамках яких увага зосереджена на тих чи інших факторах, які сприяють виникненню авторитарних режимів, більшість дослідників сходяться на тому, що для авторитаризму характерна принципова відмова від концепції демократичних та регулярних виборів. У результаті вища влада в державі опиняється не у парламенту, а в інших руках, що, фактично, означає домінацію виконавчої влади над законодавчою. Громадяни практично позбавлені інструментів нагляду та контролю над діяльністю державного апарату, оскільки всі призначення на державні посади відбуваються або за партійною приналежністю (якщо існує домінуюча або єдина партія подібна до тоталітарної монопартії), або за критерієм відданості авторитарному центру влади (переважно в тих випадках, коли домінуючої партії або взагалі не існує, або приналежність до неї не приносить великої користі). Тож, свавілля авторитарного правителя або правлячої групи та відсутність будь-якого реального контролю над іншими державними органами є найхарактернішими ознаками авторитарного режиму [4, с. 85].

Окрім того, авторитаризм характеризується тим, що політичні рішення дуже часто ухвалюються без правових підстав. Тобто, нормативні рішення приймаються лише після індивідуальних рішень авторитарного керівництва, наділеного багатьма особистими прерогативами, які дають їм можливість впливати на внутрішню та зовнішню політику. Відтак за авторитарного режиму правління реалізується за допомогою наказів, системи санкцій та застосування засобів безпосереднього або опосередкованого примусу.

Для цього такі режими володіють розбудованим апаратом терору, який, щоправда, не є настільки репресивним щодо своїх громадян, як у випадку режимів тоталітарних, але також виконує схожі функції, зокрема здійснює нагляд над всіма виявами суспільної активності, особливо тоді, коли вона може переродитись у формування «деструктивної» опозиції. І тут важливо відзначити, що до цього апарату входять не лише поліція, спецслужби та армія, а також і судові органи, які повністю залежать від виконавчої влади на чолі з авторитарним правителем. Отже, у результаті ігнорування принципу поділу влад, вона опиняється в руках однієї людини або невеликої групи осіб, які розцінюють її як свою власність та найвищу цінність (відбувається її

привласнення). Саме на цей аспект звертає увагу А. Перлмуттер, який визначає «сучасну авторитарну модель» як «централізовану політичну організацію з обмеженим доступом, яка складається та перебуває під владою олігархічної політичної еліти» [3, с. 241].

У загальному плані достатньо повно основні характеристики авторитарних режимів відобразив у своєму визначенні Дж. Меллой, за словами якого, в широкому значенні сучасні авторитарні режими визначають як заперечення позитивних характеристик процедурних обмежень, які існують в рамках конституційних демократичних режимів. Наприклад, в теорії права країн Латинської Америки сучасні авторитарні режими є «режимами факту» та «заперечення». Без правових, процедурних або демократичних обмежень авторитарні режими є командними системами, в яких урядова влада реалізується переважно в довільних і тому непередбачуваних стилях. Такі режими зазвичай зосереджуються на сильній виконавчій владі, реалізуючи її разом з картелем політиків, військових, бюрократів та іншою елітою (підприємницькою, робітничою тощо), які формулюють політичний курс держави та диктують його значно більшій частині суспільства. За своєю структурою авторитарні режими розтягнулись в діапазоні від високоперсоналізованих неопатрімоніальних режимів до високоорганізованих режимів, заснованих на військовій, бюрократичній та іншій інституційній базі [3, с. 244].

Отже, розглянувши основні підходи до концептуалізації авторитарних режимів та означивши їхні характеристики, ми можемо виокремити індикатори, які визначають приналежність того чи іншого політичного режиму до категорії авторитарних: 1) відсутність регулярних, вільних та конкуренційних виборів, у результаті чого відбувається привласнення влади однією людиною або невеликою групою осіб; 2) наявність сильної виконавчої влади, що виявляється у її домінації над законодавчою (в тих режимах, в яких існують парламенти) або у наділенні її всіма законодавчими функціями (там, де парламентів нема); 3) практика ухвалення політичних рішень на основі волі вищого керівництва, а не згідно з існуючою правовою базою. Нормативні обґрунтування рішення або з'являються постфактум, або ця воля стає основою для її подальшого перетворення у закони чи інші нормативно-правові акти; 4) призначення на всі вищі державні посади відбувається за рішенням головного центру влади на основі або особистої відданості кандидатів цьому центру, або партійної приналежності (до домінуючої партії (в умовах формальної багатопартійності) чи до монопартії (у разі заборони діяльності інших партій)); 5) громадяни позбавлені не тільки реального впливу на формування державної політики, а й інструментів нагляду та контролю над діяльністю державного апарату; 6) наявність обмеженого плюралізму, який інституціоналізується через існування відносно незалежних від держави політичних організацій, партій та/або груп інтересів, які певним чином впливають на політичні процеси. Однак кінцеве рішення про легалізацію, умови існування, межі впливу цих організацій та груп належить правлячій еліті; 7) існування в умовах обмеженого плюралізму семі-, та псевдоопозиції, яка виникає на основі дозволеного, а іноді і заохочувальної владою, «конструктивного» критицизму. Водночас забороняється та карається існування тих опозиційних груп та організацій, критику яких влада розцінює як «деструктивну», що насправді означає

наявність з їхнього боку реальної загрози позиціям правлячої еліти; 8) заборона та закриття опозиційних засобів масової інформації, що позбавляє громадян права доступу до альтернативної інформації, а опозицію – інституціоналізованих каналів впливу на маси; 9) реалізація влади, зокрема, забезпечення виконання її наказів в суспільстві, переважно відбувається не на основі авторитету, а за допомогою системи санкцій та застосування засобів примусу. Легітимізацією влади є не авторитет, а сила; 10) армія, поліція, спецслужби та судові органи позбавлені громадського контролю та перебувають у прямій залежності від правлячої еліти, яка використовує їх у якості інструментів для боротьби з політичними конкурентами та забезпечення виконання своїх наказів у суспільстві; 11) відсутність політичної відповідальності з боку як самої правлячої еліти, так і тих організацій та груп, вплив яких на політичний процес країни дозволяється владою; 12) відсутність ідеології та наявність певного типу ментальності, яка становить мінімальний символічний пункт віднесення прибічників режиму та є основою для їхньої консолідації; 13) культивування режимом пасивно-підданської політичної культури, однією із характерних ознак носіїв якої є аполітичність.

Список використаної літератури

1. *Antoszewski A. Reżim polityczny / A. Antoszewski // Studia z teorii polityki / pod red. A.W. Jabłońskiego i L. Sobkowiaka. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1998. – Tom I. – S. 89–104.*
 2. *Linz J. Totalitaryzm i Autorytaryzm / J. Linz // Władza i społeczeństwo. Antologia tekstów z zakresu socjologii polityki // pod red. J.Szczupaczyńskiego. – Warszawa: Scholar, 1995. – S. 303–326.*
 3. *Malloy J. Contemporary authoritarian regimes / J. Malloy // Encyclopedia of Government and Politics // ed. by M. Hawkesworth and M. Kegan. – London–New York, 1992. – P. 229–246.*
 4. *Roeder P.G. The Rejection of Authoritarianism / P.G. Roeder // Postcommunism and the Theory of Democracy; ed. by R.D. Anderson, Jr., M.S. Fish, S.E. Hanson, P.G. Roeder. – New Jersey: Princeton University Press, 2001. – P. 78–96.*
 5. *Sartori G. Teoria demokracji / G. Sartori; przeł. P. Amsterdamski, D. Grinberg. – Warszawa: PWN, 1994. – 641 s.*
 6. *Szumlik B., Żmigrodzki M. Autorytaryzm i Totalitaryzm/Wprowadzenie do nauki o państwie//Pod red. B. Szumlika i M. Żmigrodzkiego. – Lublin, 2002. – S.119–131.*
 7. *Freedom in the World 2014 [Електронний ресурс] / Freedom House's annual report on political rights and civil liberties. – Режим доступу: http://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2014#.U7VUcJR_sqN*
-

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TOWARDS
CONCEPTUALIZATION OF AUTHORITARIAN POLITICAL REGIME****Gennadiy Shipunov**

*Ivan Franko National University of Lviv, Institute of Philosophy
Department of theory and history of political science
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: gennadijshipunov@yandex.ua*

The necessity of theoretical consequential and empirically adequate analysis of authoritarian political regimes requires the formation of an effective research strategy. Working on this premise the main approaches towards conceptualization of authoritarian regimes have been analyzed and systematized. The main indicators identifying a certain regime as belonging to the category of authoritarian ones have been distinguished.

Key words: autocracy, tyranny, despotism, dictatorship, authoritarian political regime, limited pluralism.

**АВТОРИТАРНЫЙ ПОЛИТИЧЕСКИЙ РЕЖИМ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ****Геннадий Шипунов**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
философский факультет, кафедра теории и истории политической науки
ул. Университетская, 1, 79000, Львов, Украина,
e-mail: gennadijshipunov@yandex.ua*

Необходимость теоретически последовательного и эмпирически адекватного анализа авторитарных политических режимов требует формирования эффективной исследовательской стратегии. Исходя из этого, в статье проанализированы и систематизированы основные подходы к концептуализации авторитарных режимов. На этой основе выделены индикаторы, которые дают возможность идентифицировать принадлежность того или иного режима к категории авторитарных.

Ключевые слова: автократия, тирания, деспотизм, диктатура, авторитарный политический режим, ограниченный плюрализм.